

UNELE PROBLEME DESPRE PROSLAVITA

SILVIA BARASCHI

În evul mediu, ca și în antichitate, pe malul dobrogean al Dunării s-au dezvoltat multe și înfloritoare așezări portuare. Stau mărturie ruinele a peste douăzeci de cetăți în care se găsesse urme numeroase de viață medievală¹. Dar, deși sursele (bizantine și rusești) din veacurile X—XII vorbesc în câteva rânduri despre mulțimea orașelor dunărene², numele unora dintre ele răzbate pînă la noi cu greu, iar al altora, deloc.

Cartografia evului mediu — atît cît ne este ea cunoscută — oferă o serie de toponime și hidronime ce aparțin fie fațadei maritime a Dobrogei, fie celei dunărene³.

În rîndurile de față vom avea în vedere doar unul dintre toponime: *Proslavița* (proslauisa, proslauica, proslauica, proslauiza)⁴.

Din cite știm pînă acum una dintre primele înregistrări ale numelui, în forma *proslauisa*, apare într-o hartă nautică păstrată în Arhivele de Stat din Zagreb, datată de către descoperitorul ei în secolul al XIV-lea⁵. O altă hartă aflată azi în Biblioteca Academiei Etrusce din Cortona conține, credem, de asemenea, o mențiune a toponimului⁶. În această lucrare, delta Dunării este redată prin două brațe principale între care sînt intercalate patru guri. Pe malul drept al brațului sudic, în dreptul unei cetăți amplasate la oarecare distanță de țarmul maritim (dar la răsărit de Vesina=Vecina), este notat *selauiza*. Numele pare a fi corupt din *proslauiza*.

Sursele ulterioare cunoscute de noi⁷, care menționează toponimul sînt din secolul al XV-lea (hartă marină păstrată la Biblioteca Marciana din Veneția, 1426; atlasul lui Andrea Bianco, 1436; mai multe hărți provenind din atelierul unuia din marii cartografi venețieni, Gracioso Benincasa, 1461, 1467, 1469, 1471, 1480; harta lui Ottomano Freducci 1497; atlasul lui Nicola Pascualini, atlasul anonim păstrat în Biblioteca din Upsala, harta maritimă venețiană cunoscută sub numele de Borgiana V, harta anonimă de la München)⁸.

Mai multe hărți și atlase marine din veacul al XVI-lea, cu proveniența asigurată (Andrea Benincasa, 1508 = Borgiana VIII; Ottomano Freducci, 1538 = Borgiana XIII; Batista Agnese, 1540, 1542, 1544, 1545; Giorgio Calapoda, 1552; Domingo Olives, 1568; Diego Homem, 1559, 1561, 1570, 1572; Iacobo Castaldo, 1584; Juan Martinez, 1586 = Borgiana X) precum și o serie de lucrări rămase anonime (1530, 1536, 1542, 1572, 1580) înregistrează de asemenea numele Proslaviței⁹.

În hărțile din secolele XVII—XVIII toponimul continuă să apară, dar, este știut că acestea (ca și cele din veacurile XV—XVI) au la bază lucrări cartografice anterioare a căror nomenclatură o reproduc¹⁰.

Portulantul italian (Motzo sau Hamilton, cum i se mai spune) copiat la sfîrșitul veacului al XIII-lea, ca și portulanele grecești de la Veneția (Tagias) și Leyda, de altfel cîpii din veacul al XVI-lea, nu menționează Proslavița.

În legătură cu ortografierea acestui nume în hărțile medievale observăm că s-a bucurat, pare-se, de o înregistrare destul de corectă (în comparație cu alte toponime sau hidronime), formele corupte (mai mult sau mai puțin grav) fiind relativ rare: *selauiza*, *proslauica*, *proslauiza*, *porlauica*, *proslauia*¹¹. De asemenea

este interesant de semnalat înregistrarea cu *litere roșii* a numelui respectiv pe două hărți din veacul al XVI-lea¹². Faptul constituie o excepție (față de materialul consultat îndeobște), deoarece pe coasta dobrogeană sînt însemnate cu cernelă roșie doar Varna, Licostomo și (destul de rar), Zanavarda și Calliaca. Este foarte posibil ca hărțile amintite să fi fost copiate după un prototip, rămas necunoscut, care a înregistrat realitatea unui moment de importanță deosebită a portului respectiv.

Acesta este amplasat, în cele mai multe hărți, la nord de Grossea sau (cînd lipsește) de Zanavarda, dar întotdeauna la sud de brațul Sf. Gheorghe. În lucrările mai vechi (hărta de la Cortona, cele din 1420, 1436) numele este marcat spre vest de țărmul maritim. Ni se pare important de semnalat și faptul că, în câteva hărți, Proslavița apare asociată cu *brigula-brillago* (= Brăila), numele din urmă fiind notat imediat după *proslauica*, la sud ori la nord de brațul dunărean sau chiar de-a curmezișul acestuia¹³ (fig. 2).

Deși frecvent în lucrările cartografice, toponimul Proslavița nu mai apare exact cu această formă grafică în surse de altă natură. Cunoaștem însă câteva texte literare, documente și sigilii care menționează toponime cu o infățișare similară. Vom vedea în cele ce urmează care dintre acestea pot fi reținute ca surse referitoare la Proslavița.

În ordine cronologică primul exemplu în acest sens îl constituie numele cetății *Pereiaslaveț* menționat de „*Povesti vremennih let*” (secolele XI—XII) în legătură cu prezența cnezului Sviatoslav și a drujinelor kieviene în spațiul dintre Dunăre și Balcani¹⁴. Acest oraș a fost adesea omologat cu Proslavița, ca atare cronica rusească ar trebui să figureze în fruntea listei de izvoare ce înregistrează toponimul de care ne ocupăm aici¹⁵. O confruntare a surselor cu privire la evenimentele din anii 967—971 (*Istoria* lui Leon Diaconul și *Povestea vremurilor trecutului*) relevă însă faptul că *Pereiaslaveț* nu poate fi altceva decît Preslava (= Preslavul Mare), ambele toponime fiind menționate de cronicari în cadrul aceluiași eveniment¹⁶. De altfel între cele două așezări există și un accentuat decalaj cronologic: *Pereiaslaveț* apare ca un mare oraș, cu intensă activitate economică imediat după mijlocul veacului al X-lea, iar Proslavița este prezentă în surse abia în veacul al XIV-lea. Desigur așezarea portuară există și înainte de înregistrarea ei de către italieni în hărțile nautice, dar, pentru a putea fi identificată cu *Pereiaslaveț* așezarea Proslaviței trebuia să fi fost deja infiripată la sfîrșitul secolului al IX-lea — începutul secolului al X-lea. Fără acest răgaz minim orașul nu ar fi putut deveni în deceniul șapte al veacului al X-lea centrul către care se îndreptau mărfuri din Grecia, Boemia, Ungaria și Rusia. Or, din cîte știm pînă azi, pe linia Dunării dobrogene, și mai ales în zona din apropierea deltei (unde am văzut că este amplasată Proslavița), nici o așezare nu are niveluri arheologice din secolul al IX-lea și din prima jumătate a secolului al X-lea atît de bogate încît să poată reprezenta urmele orașului ce-l entuziasma pe Sviatoslav¹⁷.

Într-o epocă mai tîrzie, la mijlocul veacului al XIV-lea, cronicarul florentin Matteo Villani relatează despre lupta ce ar fi avut loc între un han tătar și regele *Proslaviei* („*re di Proslavia*”)¹⁸. După cum se vede ne aflăm în fața unei denumiri a cărei ortografie este foarte apropiată de cea a Proslaviței (care, în două hărți din secolul al XVI-lea apare chiar sub forma *proslauia*). Confundată fiind cu Proilavia (= Brăila)¹⁹, s-a propus pentru Proslavia identificarea ipotetică cu o formațiune statală din zona Brăilei²⁰. Analizînd evenimentele politice ale epocii respective Victor Spinei constata că luptele din 1352 s-au purtat nu la Dunăre, ci în Rusia Mică, și că „*re di Proslavia*” este mai degrabă un boier rus investit cu unele atribuții de către regele Poloniei²¹. De altfel toponimul, în formula în care apare, sugerează mai degrabă un spațiu larg, decît teritoriul strict al unui oraș. Așa stînd lucrurile reiese că nici această formă nu este identică cu Proslavița.

Două acte genoveze redactate de notarul Antonio di Pönzo la Chilia (1361) menționează o așezare de pe Dunăre al cărui nume este ortografiat (de aceeași mînă) fie *Bruschaviza*, *Bruscaviza*, fie *Bruscavica*, *Bruscavicia*²². Deși aspectul grafic este mai puțin elocvent decît în cazul precedent, un detaliu topografic aflat în aceleași acte — situarea *Bruscavitei* „*in territorio Pendavogni*”, adică în zona dealurilor Beștepe²³ — și situația

descoperirilor arheologice din zonă, ne dau dreptul să credem că în acest caz avem de-a face cu o aşezare portuară de pe malul braţului Sf. Gheorghe al cărui nume poate fi omologat cu Proslaviţa (Bruscavica-Proslavica)²⁴.

O sursă tirzie de la sfârşitul veacului al XVI-lea conţine un toponim aproape identic ca formă. Este vorba de relatarea călugărului Giulio Mancinelli care, călătorind prin zona vest-pontică vizitează Varna, Pongolo (= Mangalia), *Preslavizza* şi Constanţa²⁵. Urmindu-şi drumul pe mare Mancinelli ajunge la gura Dunării în care vasul ce-l purta pătrunde „con grandissima difficoltà” din pricina depunerilor aluvionare ce au înălţat fundul mării. Prezenţa *Preslavizzei* alături de toponime din sud-estul Dobrogei şi menţionarea sa într-un context fără nici o legătură cu gurile fluviului ne obligă să excludem relatarea lui Giulio Mancinelli (post 1583—1586) dintre sursele privind Proslaviţa dunăreană²⁶. Dealtfel aceasta nu figura, pare-se, printre satele din cazana Isacei înregistrate de cadul Varnei în defterul geleplilor²⁷ din 1573.

O categorie aparte de documente, cuprinzând mai multe sigilii bizantine din secolele X—XI prezintă (în legendă) numele unui oraş ortografiat *Presthlovitza*, *Persthlovitza*. Specialiştii care comentează sigiliile, respectiv N. Oikonomides şi Ivan Jordanov²⁸ socot ca sigură omologarea acestor denumiri cu Proslaviţa (= Preslavul Mic etc.). Într-adevăr similitudinea grafică, dar mai ales fonetică, este tulburătoare. Totuşi avem de-a face doar cu o asemănare (şi nu cu o identitate) deoarece ce s-a demonstrat că *Presthlovitza* nu este altceva decât forma feminină folosită de bizantini pentru Preslav (= Preslavul Mare)²⁹. După cum se ştie cea de-a doua capitală a bulgarilor este situată la poalele versantului nordic al Balcanilor şi ea atare, nu putea fi port fluvial sau maritim. Or, hărţile nautice înregistrează Proslaviţa în preajma Dunării. Foarte expresivă în acest sens este harta cartoneză în care *selauzia* (= *proslaviza*) se află pe braţul sudic dunărean, dar în aval de Vicina³⁰. Oriunde ar fi fost aceasta din urmă Proslaviţa trebuie căutată pe cursul fluviului mai în jos de celebrul oraş bizantin.

Identificarea Proslaviţei a fost (şi este încă) adesea asociată cu cea a oraşului bulgăresc Preslavul Mic. De aceea vom găsi toponimul implicat (în majoritatea cazurilor) în discuţiile privind localizarea cetăţii menţionate, fapt ce a complicat nespun această problemă de geografie istorică ponto-dunăreană. Tocmai pentru a o descleei, în cele ce urmează noi vom urmări strict modul în care s-a pus de-a-lungul timpului problema localizării Proslaviţei, discutând separat aceea privind Preslavul Mic.

Preocupat de problema tocmai amintită W. Tomasehek (1886) remarcă apariţia Proslaviţei în hărţile vechi (într-un golf la sud de Babadag) şi o localizează la Staraslava (= Slava Veche). Savantul cel constată prezenţa unui toponim apropiat ca formă pe malul Dunării — Prislava — dar nu-l lua în consideraţie³¹. Nicolae Iorga (1899) observă că o hartă din Biblioteca Imperială vieneză înregistrează *proslavica* „într-un golf la gura Sf. Gheorghe”³². Pentru Al. Arbore (1921) Proslaviţa este un port sau o staţiune de coastă amplasată între Varna şi gurile Dunării. Învăţatul român apreciază că stadiul cercetărilor nu permite a susţine identitatea cu Prislava ale cărei ruine le cunoaşte bine³³. În studiul său privind topografia medievală a Dobrogei Nicolae Grămadă (1930) localizează Proslaviţa pe Dunăre, la Prislava (= azi Nufărul)³⁴. Gh. Brătianu (1935) influenţat de opinia lui W. Tomasehek optează pentru Staraslava, nu fără a remarca la rându-i urmele arheologice de la Prislava³⁵. J. Bromberg (1937) observă că Proslaviţa nu se află pe malul mării şi crede că ar putea fi localizată tocmai la Hirşova³⁶. În schimb Radu Vulpe (1938), discutând orocum în trecere nomenclatura hărţilor medievale, revine la zona deltei propunând ipotetic omologarea Proslaviţa-Prislava³⁷. În cadrul unui studiu asupra toponimiei litoralului românesc Gh. I. Brătianu (1942) menţionează din nou Proslaviţa în relaţie cu Staraslava, rămânând deci la opinia sa mai veche³⁸.

În două lucrări apărute în 1965 Petre Diaconu crede că 1) Proslaviţa este aşezată în zona Babadagului, prelunind deci ideea localizării ei la Staraslava şi că 2) Proslaviţa ar putea fi identificată cu o aşezare maritimă din preajma Portiţei (care apare în hărţile secolului XVIII sub forma Protririza, Prostririza)³⁹. Cţiva ani mai târziu, Petre Diaconu (1968) îşi menţinea părerea că localitatea respectivă „era situată pe ţarmul Mării Negre,

acolo unde dealtfel o plasează toate portulanele italiene”⁴⁰. C. Cihodariu, antrenat într-o discuție privind valul de piatră (și localizarea Preslavului Mic), identifică Proslavița cu Prislava (1955) rămânând la aceeași opinie și mai târziu când comentează datele Geografiei lui Idrissi și ale hărților medievale (1968). De remarcat că profesorul ieseau își susține propunerea invocând argumentul arheologic (materiale de suprafață datate de domnia sa în secolele IX—XIII)⁴¹. Radu Ștefan Ciobanu (1970) înscriează Proslavița în lista „punctelor comerciale genoveze”, localizând-o la Prislava; de asemenea Ion Barnea și Anca Gheată⁴². Cercetătorul bulgar P. Koledarov (1971) observă că Proslavița este notată pe hărți între Constanța și deltă, dar nu o localizează⁴³. Judecis, V. Eskenasy oscilează între Prislava și zona Babadag⁴⁴. Revenind cu unele observații asupra așezărilor portuare de pe cursul inferior al Dunării C. Cihodariu (1978—1979) face o propunere nouă, potrivit căreia Proslavița (citește Proslavița) este tot una cu Bruscașica din actele notariale genoveze de la Chilia. Domnia sa își menține însă și părerile mai vechi privind omologarea Pereiaslavet-Proslavița și localizarea acestora la Prislava sau într-o așezare vecină cum ar fi Ilgani de pe malul stâng al brațului Sf. Gheorghe⁴⁵.

Geograful român C. M. Ștefănescu (1981), într-o largă lucrare privind formarea și evoluția deltei Dunării, apreciază că deși cea mai mare parte a așezărilor umane de la gurile Dunării sînt de dată recentă, numele unor localități urcă în timp pînă în (vremurile antice și) evul mediu, exemplificînd cu Prislava (omologată cu Proslaviza-Proslavica-Pereiaslavet)⁴⁶. Într-un studiu privind porturile dunărene (1982) noi înșine ne preocupăm de problema numelor purtate de așezările respective în vremea funcționării lor, suprapunînd numele Proslaviței așezării arheologice de la Nufăru (= Prislava)⁴⁷. Un an mai târziu întocmind o lucrare cu privire la topografia ponto-danubiană ne menținem părerea, completînd-o cu omologarea Proslavița-Bruscașica din actele lui Antonia di Pönzo⁴⁸.

În 1984 N. Okonomides comentează cinei sigilii bizantine din secolul al XI-lea a căror legendă conține numele unor strategii și comercianți de Presthlavitzza și consideră că acest toponim poate fi identificat cu Proslavița (= Pereiaslavet) localizată la Prislava (= Nufăru)⁴⁹. Publicînd la rîndul său alte sigilii bizantine purtînd numele unor strategii de Presthlavitzza și Persthlavitzza, (provenind de la Preslav)⁵⁰ numismatul bulgar Ivan Iordanov apropie aceste nume de cel înregistrat în sursele cartografice, fără a-l localiza⁵¹. Cu ocazia publicării unui album cu hărți medievale Bojidar Dimitrov comentează toponimul (pe care îl identifică cu Micul Preslav = Pereiaslavet), dar nu face nici o propunere concretă de localizare⁵². Printre ultimii care și-au spus cuvîntul în privința Proslaviței, Elisaveta Todorova o identifică cu Bruscașica și observă că aceasta se afla în teritoriul celor cinei coline (în teritoriul Pondavogui). Totuși ajunge la concluzia că trebuie să căutăm așezarea undeva în zona colinelor de la nord de Karaharman⁵³.

În sfîrșit, într-o comunicare din 1987, noi opinăm pentru identitatea Proslavița — Bruscașica = Prislava (= Nufăru) aducînd unele argumente arheologice noi⁵⁴. Într-un studiu recent (1987), precedat de o comunicare (1986), Petre Diaconu afirmă că Proslavița „nu e altceva decît Bruscașica, localitate portuară de pe malul brațului Sf. Gheorghe”, dar nu face nici o propunere de identificare⁵⁵.

După cum s-a văzut mai sus toponimul Proslavița a fost căutat fie în zona litorală într-un golf la gura Sf. Gheorghe, la Starislava, Portița, nord de Caraharman), fie pe Dunăre. Noi ne-am inseris printre cei ce consideră Proslavița un port dunărean situat la marginea de sud a deltei, adică la Prislava (= Nufăru).

În această opțiune ne-am bazat nu pe eventuala derivație Proslavița-Prislava⁵⁶ ci pe informațiile oferite de cercetările arheologice (aflute în curs)⁵⁷. Acestea au documentat la Prislava — Nufăru existența unei aglomerări umane cu o întindere remarcabilă. Urmele de viață din epoca medievală se găsesc pînă la o distanță de 7—800 m de malul Dunării, pe toată coama promontoriului ce avansa altădată puternic înspre nord. (fig. 3). Acesta a fost fortificat, se pare, și printr-un sistem de baraje realizate în punctele ce ușurau în mod natural apărarea. Zidurile descoperite au o grosime de 1,80—2,40 pînă la 2,70 m. Ele sînt înălțate din blocuri de piatră calcaroasă avînd rosturile prinse cu mortar obișnuit sau, uneori, cu mortar hidrofug de foarte bună calitate. Aspectul lor general denotă cunoașterea și respectarea celor mai bune tradiții bizantine de construcție. Condi-

țiile în care se desfășoară cercetarea arheologică nu au permis încă descoperirea altor elemente (turnuri ⁶⁰ și porți) îngreunând mult posibilitățile de urmărire a traseului fortificațiilor. S-a putut totuși stabili că ele aparțin epocii medievale, zidurile fiind construite „a fundamentis” în această vreme. Ulterior au fost succesiv demantelate, blocurile fiind refolosite pentru alte construcții sau întărituri, realizate pînă către mijlocul veacului al XIII-lea ⁶⁰. După cum ne lasă să înțelegem unele materiale ceramice și numismatice aparținînd veacurilor XIII—XIV așezarea, probabil distrusă în vremea invaziei tătară, se reface mai târziu. Într-un punct (curtea dispensarului) s-au descoperit materiale medievale tîrzii, ulterioare veacului al XV-lea. Deocamdată nu au fost surprinse niveluri caracteristice veacurilor XIV—XV dar suprafața investigată de noi este extrem de redusă ⁶⁰.

Un cimitir al așezării din secolele XI—XIII a fost parțial cercetat pe monticulul din malul fluviului; sondajele efectuate în diferite puncte din sat au prilejuit constatarea că zone cimiteriale au existat și în alte (cel puțin două) părți.

Materialele arheologice descoperite cu prilejul cercetărilor sau întimplător sînt foarte variate: ceramică (remarcăm prezența unei smălțuite și comune din veacul al XII-lea), obiecte și unelte diverse, podoaabe, sigilii bizantine de plumb (printre care cel al magistrului Vasile Apokapes menționat de izvoarele scrise) ⁶¹, câteva sute de monede (bizantine în marea majoritate dar și tătarești, emisiuni locale, imitații bulgărești, imitații latine, sîrbești) ⁶².

Toate acestea dovedesc însemnătatea așezării portuare amplasate în dreptul unui vad străvechi pe care-l controla împreună cu pandantul său din deltă, de la Ilgani. Aici, pe malul stîng al fluviului, au fost de asemenea descoperite urmele unei fortificații din piatră fasonată, cu ziduri puternice, groase de peste 2 m construite probabil în epoca antică și refolosite în evul mediu ⁶³.

Iată așadar că (spre deosebire de ceea ce s-a grăbit să afirme Petre Diaconu cu două decenii în urmă ⁶⁴) la Prislava-Nufăru avem de-a face cu o mare așezare portuară care, atît ca dimensiuni cît și ca material arheologic, se dovedește a fi una dintre cele mai însemnate de pe Dunărea inferioară, motiv suficient pentru a fi înregistrată în hărțile nautice. Aici se poate aduce obiecția că devreme ce nu sîntem siguri de existența așezării în veacurile XV—XVI, adică tocmai în perioada în care abundă mențiunile despre Proslavița, propunerea noastră nu este suficient susținută. Atragem însă atenția asupra faptului amintim și mai sus, că hărțile medievale se copiază adesea unele după altele, ceea ce se observă lesne atît în hărțile mai vechi vezi (Vesconte, Sanudo) cît și, mai ales, în cele din veacurile XV—XVIII. Așa se explică faptul că nomenclatura hărților din secolele XIV—XV stăruie în cele mai noi alături de toponime ca Baba, Tulcea, Oblucice, Galatz etc ⁶⁵. Acceptînd identificarea propusă, chiar dacă așezarea de la Prislava a avut momente de întrerupere a vieții după secolul al XIV-lea, ea a continuat a fi înregistrată în hărțile executate în cabinetele cartografilor din Italia, apoi în Austria, Franța, Rusia etc.

În sprijinul identificării Proslaviței cu așezarea de la Prislava (= Nufăru) vine, credem, și constatarea că pe întregul tronson dunărean de la răsărit de Tulcea nu există (cu excepția celei de la Dunavățu de Sus) ⁶⁶ o altă așezare în care să se fi găsit urme de viață proprii secolelor X—XIV. Săpăturile efectuate în anul din urmă la Independența (= Murighiol — Halmyris) ⁶⁷ ca și perieglurile relativ recente de la Dunavățu de Jos (= Karabair = Cetatea Zaporojenilor) și Mahmadija (= Salsovia) au dus la constatarea că în punctele menționate viața a încetat definitiv fie pe la începutul secolului al VII-lea, fie, (dacă s-a redat în secolul X), ceva mai tîrziu în secolul al XI-lea ⁶⁸.

În sfîrșit, surse din altă sferă decît cea arheologică, respectiv două din actele notariale genoveze redactate la Chilia, vin să susțină, credem, aceeași localizare. În textul ambelor documente apare în mai multe variante ortografice numele unei așezări dunărene Bruscavia (Bruschaviza, Brusavica, Brusavicia) ⁶⁹. Aceleași acte ne informează că Bruscavia este un port aflat „în territorio Pendavogni” ⁷⁰. Acest din urmă toponim a fost lămurit de Petre Năsturel ca reprezentînd un termen geografic de origine greacă, alterat de notarul italian ⁷¹. El se referă la cele unei coline (πετρα βουβία) care se înalță în marginea Dunării, cunoscute azi sub numele turcesc cu același înțeles — Beș-

tepe. Or, în raza colinelor cunoaștem doar o singură așezare arheologică cu niveluri (de viciuire) și materiale ce acoperă intervalul dintre sfârșitul veacului al X-lea și veacul al XIV-lea (și mai târziu) — cea de la Prislava, aflată de altfel la o distanță de numai câțiva km de lanțul dealurilor Beștepe.

★

După cum am amintit mai sus, așezarea medievală de la Prislava (= Nufăru), cunoscută de altfel pînă în 1978 mai mult prin cercetări de suprafață⁷², a fost implicată în discuțiile privind identificarea unui oraș bulgăresc — Preslavul Mic. Tocmai de aceea s-a aflat în atenția a numeroși istorici români și străini. Noi nu intenționăm să reluăm aici în detaliu întreaga istorie a localizării Micii Preslav⁷³. Dar, în măsura în care aceasta s-a împletit (în lucrările de specialitate) cu cea a așezării dunărene, avem obligația de a schița un rezumat al problemei respective, revăzute prin prisma unor studii care au reușit să cearnă datele și să aducă elemente noi în discuție. În felul acesta vom ajuta la o mai bună înțelegere a acestei complicate probleme de geografie istorică.

Micul Preslav (μικρὸν πρεσλάβια) apare ca atare numai într-un singur izvor bizantin: Ioan Skylitzes⁷⁴. Cronicarul nu ne informează direct despre poziția topografică a orașului, dar acesta se află într-o scurtă însușire de toponime alături de Preslavul Mare și Pliska, ceea ce este un indiciu că trebuie căutat în aceeași zonă (1000/1001). „Povestea vremurilor trecute”, relatînd evenimentele din domnia lui Sviatoslav de Kiev, înregistrează de șapte ori numele orașului Pereislaveț, în legătură cu luptele ruso-bulgare și ruso-bizantine (967—971)⁷⁵. În acest context întîlnim (o singură dată) „precizarea” că Pereislaveț se găsește la Dunăre (*на Дунај*). Și aici se află sursa tuturor discuțiilor: *Pereislaveț a fost socotit o formă diminutivă și omologat, fără nici un temel, cu Preslavul Mic menționat de Skylitzes*. Dată fiind „precizarea” că se află la Dunăre, orașul a fost căutat pe malurile fluviului — unul dintre istoricii localizîndu-l la Prislava —⁷⁶ fără a lua în seamă ipoteza lui J. Lelewel care, încă în mijlocul secolului trecut, credea că Micul Preslav (= Berisklava sau Berisklafisa din Geografia lui Idrissi) se va fi găsit în Bulgaria de nord-est „la gura unui mic riu ce se pierde în lacul Devnia”⁷⁷. Opinia lui J. Lelewel este preluată de geograful român C. Brătescu⁷⁸ care o menționează într-o lucrare din 1920.

Confruntînd sursele (Ioan Diaconul, Skylitzes, Geografia lui Idrissi, Povestea vremurilor trecute) după aproape jumătate de veac, Petre Diaconu ajungea la concluzia că nu există nici un motiv să căutăm Preslavul Mic în Dobrogea pe malul Dunării atîta vreme cît *evenimentele din 967—971 (cînd este menționat Pereislaveț), cuși cele din 1000/1001 (cînd este menționat Preslavul Mic) se petrec în Bulgaria de nord-est*⁷⁹. Relevînd o lege (neobservată pînă atunci) a toponimiei⁸⁰ și atrăgînd atenția asupra faptului că mențiunea „na Dunaj” nu trebuie considerată în accepție strictă⁸¹, Petre Diaconu aduce argumente pentru localizarea Preslavului Mic pe rîndul Tichă în apropiere de Preslavul Mare⁸².

Într-o lucrare apărută în 1978—1979 C. Cihodariu separă Pereislaveț (= Proslavița) de Preslavul Mic, împărtășind părerea specialistului abia citat⁸³.

Fără a ține cont de observațiile pertinente ale lui Petre Diaconu, savantul grec N. Oikonomides omologhează Presthlavitza din legenda unor sigilii bizantine cu Preslavul Mic = Pereislaveț = Proslavița = Prislava (= Nufăru) potrivit ideii că sufixul *-itza* este o terminație diminutivă fără excepții⁸⁴. Pentru Ivan Iordanov Presthlavitza este de asemenea o formă diminutivă a Preslavului, ea atare desemnează Preslavul Mic = Pereislaveț, pe care însă nu-și propune să-l identifice⁸⁵.

Provocat de studiile lui N. Oikonomides și Ivan Iordanov, cercetătorul român Petre Diaconu reia problema într-un studiu recent, arătînd că numele unei localități, ca și al unui curs de apă, poate avea o formă masculină și alta feminină. Chiar Preslavul Mare apare în sursele bizantine (literare și sigilografice) cu forma feminină, în timp ce sursele bulgare indică orașul cu numele la masculin⁸⁶. Autorul citat subliniază de asemenea, exemplificînd, că sufixul *-itza* (ița) nu are întotdeauna sens de diminutiv (sezi în Bulgaria Kalageritza, Tzaritza, Vinitza, Kiselitza, Părvitza etc., la care adăugăm și noi câteva exemple din România — Ialomîța, Dîmbovița, Ieșalunița, Luncavița, Iglîța,

Taița, Telița etc.) De asemenea Petre Diaconu atrage încă odată atenția asupra faptului că Leon Diaconul, vorbind despre aceleași evenimente în cadrul cărora apare Pereiaslavetul, menționează numai Preslava (= Preslavul Mare), deci Pereiaslavet = Preslavul Mare = Presthlavitza din sigiliile bizantine⁸⁷.

După cum credem că s-a văzut din cele de mai sus la baza tuturor discuțiilor privind localizarea Preslavului Mic a stat o eroare de judecată, și nu date precise, de netăgăduit.

În măsura în care orașul bulgăresc se află în Bulgaria de nord-est firește că toponimul dunărean Proslavița nu are nici o legătură cu Preslavul (Mare sau Mic). Ținând cont de situația descoperirilor arheologice din colțul de nord-est al Dobrogei (ca și de poziția numelui pe hărțile vechi) credem că se poate admite identificarea Proslaviței (= Bruscașița) cu așezarea medievală din teritoriul satului Prislava (= Nufăru) așa cum s-a propus (ce-i drept, fără argumente) încă de acum o jumătate de veac. (vezi ilustrația la pagina 371/vol. II).

NOTE

1. Silvia Baraschi, *Porturi dobrogene de pe Dunăre în secolele XI—XIV*, teză de doctorat, mss. p. 67—90.
2. Vezi pentru bibliografie Silvia Baraschi, *Lucrare scrisă privind așezările dobrogene de pe malul drept al Dunării în secolele XI—XIV*, Revista de istorie, 34, 1981, 2, p. 312, n. 5, 6; p. 313, n. 7; p. 314, n. 20, 21.
3. Nouă dintre aceste toponime și hidronime ce apar în sursele cartografice (dar și de altă natură) din secolele XIII—XV fac obiectul studiului nostru *Contribuții la topografia medievală ponto-danubiană*, 1983, mss. Rîndurile de față reprezintă de fapt o extindere a vocii „Proslavița” din lucrarea amintită. Vezi și *Numele orașului Brăila în sursele medievale (secolele XIV—XVI)*, Istros, 5, 1987, Brăila, p. 221—229.
4. Potrivit exemplelor oferite de alte toponime (costauza, costanța=Constanța; uarna=Varna; gauarna=Cavarna) socotim că lecțiunea corectă pentru toate cele trei forme este Proslavița.
5. Archiv Hrvatska, Zagreb, Kartografska Zbirka, D. XIV, 6. L. Bendeffy, *Sources concernant les hongrois orientaux aux archives du Vatican*, in *Studia Arheologica*, VI, Budapesta, 1977 (*Les nations hongroises et les ethnies voisines à l'est*), p. 265, n. 72 și p. 266, fig. 2. V. Eskenasy (*Deux sources concernant les Roumains au XIVe—XVe siècles*, RRI, 18, 1979, 2, p. 368, n. 19; p. 370) propune o datare mai târzie, în secolul al XV-lea. Nu cunoaștem elementele pe care se bazează L. Bendeffy pentru datarea hărții între 1320—1330 (dată ce pare într-adevăr, cam timpurie). Totuși credem că argumentele lui V. Eskenasy nu pot fi luate în seamă tocmai pentru că toponimul *proslavița* este asociat în harta de la Zagreb cu *brigala*. Acest din urmă toponim nu reprezintă altceva decât o formă ușor alterată a numelui *brilago*=Brăila. Dacă așa stau lucrurile (vezi Silvia Baraschi, *Numele orașului Brăila...*), tocmai apariția toponimului *brigala* este o dovadă că realitățile geografice exprimate în harta res-

pectivă pot aparține veacului al XIV-lea, știindu-se că portul Brăila este atestat documentar încă din 1368 (DRH, D, *Relații între Țările Române*, I, București, 1977, doc. 46, p. 86).

6. Vera Armignaco, *Una carta nautica della Biblioteca dell'Accademia Etrusca di Cortona*, *Rivista geografica italiana*, 64, fasc. 3, 1957, p. 185—223. Editura consideră că originalul după care s-a făcut (către mijlocul secolului al XIV-lea) copia păstrată la Cortona este mai vechi, dintr-o vreme în care unele zone nu erau cunoscute și frecventate (p. 192), ceea ce ar explica formele aberante și erorile de transcriere. De remarcat însă că în această hartă există o mențiune, nepreluată de alte hărți cunoscute de noi, a toponimului *chieze=chiese=Hisericuța* (identificare Andrei Pippidi, vezi S. Iosipescu, *Babina, Dobrotici, Inanau*, București, 1985, p. 36).

7. Sintem conștienți de faptul că nu dispunem de tot materialul cartografic păstrat pînă azi.

8. Bojidar Dimitrov, *Balgarskite pristanizhte v XIII i XIV v. sporod dva srednovekovni portolana*, *Arheologija-Sofia*, 21, 1979, 1, p. 25, fig. 1 (1426); idem, *Balgariu e srednovekovnata morska kartografia*, XIV—XVII vek, Sofia, 1984 (mai departe *Dimitrov*), pl. 17, 26, 25, 27, 28, 30, 34; A. E. Nordenskiöld, *Periplus. An Essay of the Early History of Charts and Sailing-Directions*, Stockholm, 1897, reprinted, B. Franklin, New York, 1962, (mai departe *Nordenskiöld*), pl. 40, 22, 19; *Slovianski raskopni, dokumenti i karti za balgarskata istorija ot vatskanskata apostoličeska biblioteka i sekretnija arhiv na Vatikanu (IX—XVII vek)*, Sofia, 1978 (mai departe *Vatican*), pl. 27, 25; G. M. Thomas, *Der Periplus des Pautus Euzinus nach münchener Handschriften*, in *Abhandlungen der philosophisch-philologischen Klasse der königlichen bayerischen Akademie der Wissenschaften*, 10, 1864, 1, p. 268; vezi și O. Ihescu, *Localizarea vechiului Licostomo*, *Studii. Revista de istorie*, 25, 1972,

- 3, p. 448, n. 124 unde se arată că modelul copiat la 1534 trebuie dat cel mai târziu între 1402—1453 dar fiind inscripția privind bătălia de la Ankara (1402) („hic Bayszetes a Tamburlano captus et metus est”); N. Grămădă, *La Sciaia Miniore nelle carte nautiche del Medio Evo. Contribuzione alla topografia storica della Dobrogea. Ephemeris dacaromana*, IV, 1930, Roma (mai departe Grămădă), p. 224—225.
9. Dimitrov, pl. 39, 41, 54, 47, 60, 46, 40, 42, 43, 51, 52; Vatican, pl. 29, 30, 31, 33, 35; Nordenskiöld, pl. 26, 29, 28; Atlasul Dimăncescu, p. 34, 49; Grămădă, p. 227.
10. Dimăncescu, p. 144, 145, 147, 153, 155, 161, 176, 185.
11. Vezi supra n. 5; Dimitrov, pl. 34, 44, 57; Dimăncescu, p. 160; Elisaveta Todorova, *Medieval genosse nautical cartography on the West Black Sea Coast. Etudes balcaniques*, 2, 1981, p. 126—127, tabelul sursetor, coloana 7.
12. Dimitrov, pl. 62, 61.
13. Vezi supra n. 3; Nordenskiöld, pl. 40; Dimitrov, pl. 25, 28, 41; Vatican, pl. 27, 34, 30, 35; Dimăncescu, p. 34.
14. G. Popa-Lixeanu, *Izvoarele istoriei românilor*, VII, *Cronica lui Nestor*, București, 1935, p. 71, 73; P. V. Adrianova-Peretz, *Pocesti vremennih let*, I, Moscova—Leningrad, 1950, p. 47—48;
15. Vezi *infra*, passim.
16. Vezi Petre Diaconu, *Autour de la localisation de la Petite Preslav*, RESEE, 3, 1965, 1—2, p. 41—43; idem, *De nouveau à propos de Presthlaiviza*, Südost-Forschungen, 46, 1987, p. 279—293.
17. La Prislava (= Nufăru), de pildă, s-au descoperit materialele anterioare veacului al XI-lea, dar acestea nu sînt deloc atât de impresionante înct să reprezinte orașul deseria de Sviatoslav. De asemenea este de remarcant că aici nu s-a găsit, deocamdată, nici o monedă din secolul al X-lea.
18. Matteo Villani, *Istorie*, in *Rerum Italicarum Scriptores*, XIV, ed. L. A. Muratorius, Milano, 1729, col. 155.
19. Vezi Silvia Baraschi, *Numele orașului Brătila*, . . . , p. 224.
20. Vezi Ștefan Andreescu, in *Contemporanul*, 32, 1972, p. 8.
21. Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 269—270.
22. Geo Pitarino, *Notizi genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chilia da Antonio di Ponzo (1360—1361)*, Genova, 1971, p. 54, doc. 33; p. 68, doc. 41.
23. *Ibidem*, p. 54, doc. 33.
24. Toponimul Bruscavița a fost localizat anterior la Mahmudia (O. Iiescu, *Toponimie medievalele dobrogeană*, SCIVA, 28, 1977, 1, p. 143—147) și la Beștepe (Silvia Baraschi, *Izvoare scrise privind așezările* . . . , p. 343). Omologarea Prislavița-Bruscavița a fost propusă pentru prima dată de C. Cihodariu, vezi *infra*, n. 45.
25. *Hurmatzchi*, XI (1517—1512), București, 1900, p. 115—116, nr. 192; *Călători străini despre Țările Române*, II, București, 1970, p. 523—524. Ortografia toponimului aparține lui N. Iorga.
26. Preslaviza menționată de Giulio Mancinelli este desigur Preslavul (Mare), fosta capitală bulgară, ale cărei ruine sînt vizitate în 1630 și de către arhiepiscopul catolic de Sofia, Pierre Bogdan Bakchev (Ivan Dujičev, *Problemi iz srednoviekovata istorija na Preslav*, I, Sofia, 1968, p. 36, n. 15), apud Petre Diaconu, *De nouveau à propos de Presthlaiviza*, p. 291, n. 48.
27. B. A. Čvotkova, *Čerun osmanski izlacinik za istoriala na Dobrudja prez XVI v.*, Ivestija-Varna, 8, 1972, p. 229—231.
28. N. Oikonomides, *Presthlaiviza, the Little Preslav*, Südost-Forschungen, 42, 1983, p. 1—9; Iv. Iordanov, *Neizdateni vuzantijški olovni peciati ot Silistra*, I, Ivestija-Varna, 19, 1983, p. 104—105, nr. 10; idem, *Molivdoulul na stratezi na Preslavica ot XI vek*, Numizmatika, 1, 1984, Sofia, p. 5—11.
29. Petre Diaconu, *De nouveau à propos de Presthlaiviza*, p. 291. Șase sigilii de la Preslav aparțin lui Ioan protospatar și strateg de Preslava. Numai acest toponim este considerat de Ivan Iordanov o formă (coruptă) pentru Preslavul Mare (p. 106). Vezi *infra* n. 50.
30. Vezi supra n. 6.
31. W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, *Die Handelswege im 12. Jahrhundert nach den Erkundigungen des arabischen Idrisi*, in *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, phil.-hist. Classe, 113, 1886, p. 302, 308.
32. Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1899 (1900), p. 48.
33. Al. Arbore, *Cotul Bugeacului. O încercare de reconstituire istorică a unui finit de hotar dobrogean*, AD, 2, 1921, 3, p. 344, 447.
34. Grămădă, p. 242.
35. Gh. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 19; vezi și p. 90.
36. J. Bromberg, *Toponymical and Historical Miscellanies on Medieval Dobroudja, Bessarabia and Moldo-Walachia*, Byzantion, 12, 1937, fasc. 1, p. 456—459.
37. Radu Vulpa, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, in *La Dobroudja*, București, 1938, p. 395, n. 3.
38. Gh. I. Brătianu, *Vicina II. Nouvelles recherches sur l'histoire et la toponymie medievales du littoral roumain de la Mer Noire*, RESEE, 19, 1942, 1, p. 149—160.
39. Petre Diaconu, *De nou despre valul de piatră din Dobrogea și nota toparhului grec*, partea I, SCIV, 16, 1965, 1, p. 192, n. 23; idem, *Autour de la localisation* . . . , p. 65, n. 65.
40. Idem, *Alle precizări în legătură cu valul de piatră din Dobrogea și însemnările toparhului bizantin*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 359.
41. C. Cihodariu, *Alle precizări în legătură cu valul de piatră din Dobrogea și cu însemnările toparhului bizantin*, AIIA, II, Iași, 1965, p. 264; idem, *Litoralul de apus al*

- Mării Negre și cursul inferior al Dunării în cartografia medievală (secolele XII—XIV), Studii, 28, 1968, 2, p. 226—227; de remarcat că O. Cihodariu pune semnul egalității între Proslavica și Lavica, Laviza, care, de fapt, apare în nomenclatura litoralului pontic de la sud de Mangalia. Aceeași confuzie și mai târziu, vezi *infra* n. 46 (p. 284).
42. Radu Ștefan Ciobanu, *Aspecte ale civilizației portuare din Dobrogea la sfârșitul secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea*, Pantica, 3, 1970, p. 302 și n. 36; Ion Barnea în *Die Istorija Dobrogei*, București, 1971, p. 879; Anca Gheauță, *Contribuții noi privind unele aspecte ale societății românești din Dobrogea*, Mem. secției istorice, IV, tom 1, 1975—1976, București, 1978, p. 79.
43. P. Koledarov, *The West Black Sea Coast Ports in the Late Middle Ages (14th—16th centuries) listed on Nautical Charts*, Etudes historiques, 5, 1970, p. 261.
44. V. Eskenazy, *Deux sources concernant les roumains* . . . p. 369, n. 27, 35, 36.
45. O. Cihodariu, *Observații în legătură cu porturile de pe cursul inferior al Dunării în secolele XI—XIX*, Cercetări istorice (serie nouă), IX—X, Iași, 1978—1979, p. 288, 291.
46. C. M. Ștefănescu *La formation et l'évolution du delta du Danube*, Paris, 1981, p. 19.
47. Silvia Baraschi, *Porturi dobrogene de pe Dunăre* . . . 1982, ms.
48. Idem, *Contribuții la topografia medievală ponto-danubiană*, 1983, ms.
49. N. Oikonomides, *Preslavitsa, the Little Preslav* . . . p. 1—9.
50. Cu prilejul cercetărilor arheologice din ultimii ani la Preslav au fost descoperite circa 400 de sigilii bizantine din plumb (datînd din secolele X—XI). Ele provin dintr-o clădire administrativă din fosta capitală a țării bulgari. Vezi Iv. Jordanov, *Novi dati za Preslav v kraia na X vek*, în *Sbornik-Preslav*, 3, 1983, Varna, p. 104; de asemenea informații noi, Tonka Mihailova și Rașo Rașov (1987).
51. Ivan Jordanov, *Neizdadeni vizantijski olovni* . . . p. 104—105, idem, *Molivodovuli na stratezi* . . . p. 5—11.
52. Dimitrov, p. 22, voce 27, Malek Preslavăt.
53. Elisaveta Todrova, *Au sujet de la géographie historique du delta danubien*, Etudes balcaniques, 1, 1986, Sofia, p. 64.
54. Silvia Baraschi, *Despre topografia medievală ponto-danubiană*, comunicare susținută la Institutul de studii sud-est europene în cadrul Societății române de studii bizantine (20 mai 1987).
55. Petre Diaconu, *De nouveau à propos de Preslavitsa*, p. 288.
56. Vezi Petre Diaconu, *Autor de la localisation* . . . p. 38, n. 5 unde susține că Prislava este un nume dat de imigranți ruși la începutul veacului al XVIII-lea. După cum se știe modificările toponimilor se realizează fie prin traducerea celor vechi (de către noi veniți), fie prin alterarea (corupe-
- rea) lor în cadrul unei (copieri sau) pronunții greșite. Or, acest fenomen al alterării toponimelor este determinat în primul rînd de cunoștințele (gradul de cultură), urechea și posibilitățile de percepere ale noilor veniți într-o anumită zonă (sau ale cartografilor de cabinet), și abia apoi de legile lingvistice proprii fiecărei limbi. Derivația Proslavica > Prislava, privită prin prisma fenomenului de corupere, poate fi acceptată mai ales în cazul așezărilor vremelnice a unor grupuri etnice străine în zona vechii aglomerări.
57. Colectivul de cercetare a fost compus din Silvia Baraschi (Institutul de Arheologie) și Neculai Moghior (Muzeul Militar Central). În 1981—1983, 1985 din colectiv a făcut parte și Gh. Mănușcu-Adameșteanu (Muzeul Deltei Dunării—Tulcea) care a efectuat în 1980—1981 unele săpături de salvare. Pentru informații privind cercetările de la Nufăru vezi rapoartele preliminare de săpături publicate de Silvia Baraschi și Neculai Moghior în SMIMM, 12, 1979, p. 186—191; 13, 1980, p. 123—134; 14—15, 1981—1982, p. 69—82; 16, 1983, p. 134—139; 17—18, 1984, 1985, p. 144—151. Vezi de asemenea Gh. Mănușcu-Adameșteanu, Mihaela Mănușcu-Adameșteanu, *Rezultatele cercetărilor întreprinse la Nufăru*, în MCA (a XVI-a sesiune anuală de rapoarte, Vaslui, 1982), București, 1986, p. 211—214; E. Oberlander-Timoveanu și Gh. Mănușcu-Adameșteanu, *Monede din secolele XII—XIV descoperite la Nufăru (jud. Tulcea)*, Peuce, 9, 1984, p. 257—266, 641—646.
58. În marginea veche, dinspre răsărit, a promontoriului (punctul „Dispensar”) a fost descoperită (1983) fundația unui zid care ar putea reprezenta frontul semicircular al unui turn. Orientarea acestei construcții spre est ne obligă să avem în vedere și posibilitatea apartenenței sale la o biserică cu absidă. Vezi Silvia Baraschi, Neculai Moghior, SMIMM, 17—18, 1984—1985, p. 148 și fig. 3.
59. Vezi pentru descoperiri de epocă mai veche Silvia Baraschi, *Descoperiri de epocă romană și romană târzie la Nufăru-Ilyani*, raport preliminar susținut la a XXII-a sesiune anuală de rapoarte, Pitești, 1988.
60. Unela materiale ceramice databile în secolul al XIV-lea provin din zona centrală a promontoriului unde nu s-au făcut încă săpături arheologice.
61. Ioan Skylitzes, în *Fontes historiae daco-romanae* (mai departe *FHDE*), III, București, 1975, p. 60—61; Vezi pentru sigiliu Silvia Baraschi, Neculai Moghior, SMIMM, 13, 1980, p. 132, fig. 7, 1 și n. 8; SMIMM, 17—18, 1984—1985, p. 146, fig. 2; Ion Barnea, *Noi contribuții la istoria themei Paristrion (Paradounavon)*, SCIVA, 37, 1986, 3, p. 270—271; idem, *Seeaux byzantins de Dobroudja*, Studies in Byzantine Sigillography, Dumbarton Oaks, 1987, p. 84—85, unde nu sînt citate lucrările anterioare ce menționează sigiliul respectiv.

62. Catalogul monedelor provenind din săpături arheologice și passim a fost întocmit de E. Oberländer-Tirnovceanu. Lotul aflat la Muzeul Deltaei Dunării — Tulcea (passim și săpături Gh. Mănuccu-Adameșteanu) este publicat în acest volum de autor.
63. Săpăturile arheologice de la Iliani, începute în 1978, au fost reluate în campania anului 1985, la care a participat și Paul Damian.
64. Petre Diaconu, *Din nou despre valul de piatră...* p. 192.
65. Vezi *Dănuțescu*, p. 14 și urm. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (1777) la răsărit de Tulcea este marcată o localitate al cărui nume, evident deformat (Cristova, Pristova, Krislaw, Kristaw, Cristova) desemnează satul Prislava.
66. Cetatea de la Dunavățul de Sus a fost descoperită de Pamfil Polonic în 1898, dar ca nu este citată în literatura de specialitate. O perieghetă efortată în august 1982 (împreună cu membrii colectivului de cercetare de la Murighiol) ne-a prilejuit constatarea că în zona cetății respective sînt prezente și urme medievale.
67. Vezi M. Zahariade, Al. Suceveanu, A. Opaît, Cristina Opaît, F. Topoleanu, *Early and Late Roman Fortification at Independența, Tulcea County*; Al. Suceveanu, M. Zahariade, *Du nom antique de la cité romaine et remaine tardive d'Independența (dépt. de Tulcea)*, ambles în *Dacia*, N. S., 31, 1987, 1—2, p. 97—106; 87—96.
68. Perieghetele de la Dumavățu de Jos (= Karabair) și Mahmudia nu sînt realizate în 1982 (vezi n. 65). Un sondaj recent efectuat la Karabair (1987) a confirmat absența urmelor medievale în teritoriul cetății (informații Alexandru Barnea), iar fragmentele ceramice descoperite la vest de cetate nu sînt mai tîrziu de veacurile X—XI (informații E. Oberländer-Tirnovceanu). Situația de la Mahmudia este apreciată în lumina datelor oferite de unele descoperiri numismatice întimplătoare, respectiv trei monede bizantine din secolul al XI-lea. Cit privește Beghepte singurele materiale medievale cunoscute deocamdată sînt două monede din prima jumătate a secolului al XI-lea. Vezi Irina Oberländer-Tirnovceanu, *Stațiuni antice pe raza comunei Mahmudia, jud. Tulcea*, Peuce, 8, 1980, p. 70; vezi și p. 66.
69. Vezi *supra* n. 22.
70. Geo Pistariu, *op. cit.*, p. 54, doc. 33.
71. Petre Năsturel, *The village des marchands italiens en mer Noire*, BF, 1972, 4, Amsterdam, p. 232; idem, *Le littoral roumain de la mer Noire d'après le portulan grec de Leyde*, RER, 13—14, 1973, Paris, 1932; O. Iliescu, *Toponimie medievală...*, p. 144.
72. În 1964 Aurelian Petre a efectuat unele cercetări la Nufărui dar rezultatele au rămas nepublicate. Vezi cîteva generalități la Aurelian Petre, *Byzance et Scythie Mineure au VIIe siècle*, RESEE, 1981, 3, p. 559. Petre Diaconu a făcut de asemenea unele investigații arheologice în 1962, inedite (vezi *Din nou despre valul de piatră...* I, SCIV, 16, 1965, 1, p. 192, n. 22).
73. Vezi bibliografia bogată a problemei la Petre Năsturel, *Peul-on localiser le Petit Preslav à Păcuilul lui Soare?*, RESEE, 3, 1965, 1—2, p. 17—36; Petre Diaconu, *Autour de la localisation...*, p. 37—56. Vezi de asemenea N. Oikonomides, *op. cit.*; Iv. Iordanov, *op. cit.*
74. Skylitzes-Kedrenos, *Historiarum Compendium*, II, Bonn, 1839, p. 452; Petre Năsturel, *op. cit.*, p. 19; Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 37—38. Monaras (*Epitomé*, Bonn, 1897, p. 559), menționează de asemenea evenimentele, dar după rum se știe el se informează din Skylitzes, ca și Ephrem dealfel (Bonn, 1840, p. 127, v. 2915—2916).
75. G. Papa — Liseanu, *op. cit.*, p. 71, 73, 74, 76, 77; P. V. Adrianova-Peretz, *op. cit.*, p. 47—48; Vezi și Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 41—43; idem, *De nouveau à propos de Preslavica*, p. 288.
76. Unele propuneri au avut în vedere localizarea Preslavului Mir în alte puncte de pe Dunare: Cupidava, Kadikioi, Niculițel. Îngălbaceea, între Hirșova și Cernavoda etc. Vezi Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 40 și n. 7, 8, 10; de asemenea Petre Năsturel, *op. cit.*, p. 22 și n. 26—29.
77. J. Iolewel, *Geographie de Moyen Age*, III—IV, Breslau, 1853, p. 119—120.
78. C. Brătescu, *Dobrogea în sec. XIII. Bergean, Parisiron (Pașini de geografie medievală)*, AD, 1, 1920, 1, p. 19, n. 1 și p. 30.
79. Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 286.
80. Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 54; idem, *De nouveau à propos de Preslavica*, p. 289. Autorul atrage atenția asupra faptului că în toponimie localitățile ce poartă același nume însoțit de un adjectiv cu sens opus (non-vechi, deal-val, uic-mare, sus-jos) sînt întotdeauna la distanță mică unele de altele.
81. Un bun exemplu în acest sens îl constituie *Nicopolis ad Istrum*, care în antichitate se afla, de fapt, la circa 40 km de fluviu (vezi Petre Diaconu, *Autor de la localisation...*, p. 43 unde distanțele date nu corespund realității). Un alt exemplu găsim la Ana Comnena, care, vorbind despre Preslavul Mare, spune că vestitul oraș este așezat *îngă Dunăre*. Această afirmație a Anei Comnena (*Aleziade*, II, B, Leib, Paris, 1943, p. 96; *FHRD*, III, p. 102—103 și n. 60) a fost interpretată ca o greșală. Vezi Petre Năsturel, *op. cit.*, p. 21, 28 și urm. În realitate Dunărea nu era deosebit un reper geografic atît pentru autorul cronicii rusești cit și pentru imperiala scriitoare.
82. Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 54 (Tzar Krum).
83. C. Cihodariu, *Observații în legătură cu porturile...* p. 287.
84. N. Oikonomides, *op. cit.*, p. 1—4.
85. Ivan Iordanov, *op. cit.*

86. Petre Diaconu, *De nouău à propos de Prethlavitzza*, p. 291. Pentru diferitele variante ortografice ale toponimului Preslav

vezi Petre Năsturel, *op. cit.*, p. 21, n. 21.
87. Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 286, 292;
idem, *Autorul de la localisation...*, p. 41.

QUELQUES LIGNÉES CONCERNANT PROSLAVITZA

(Résumé)

Intéressé à topographie de la Dobroudja méridionale, l'auteur s'attaque dans ce travail à PROSLAVITZA, à savoir un nom de localité enregistré sur les cartes nautiques du XIVe jusqu'au XVIIIe siècle.

Dans la première partie de l'étude sont présentées les sources cartographiques connues par l'auteur; on discute également quelques noms de localités à formes rapprochées, qui paraissent dans quelques textes littéraires, dans des documents des notaires ou bien sur des sceaux: Pereislavetz (*Povesli vremennyh let*), Proslavia (Matteo Villani), Brusavica (actes de Kilia), Preslavizza (Giulio Mancinelli), Prethlavitzza (sceaux byzantins). L'auteur retient comme des sources possibles pour Proslavica seulement les actes des notaires, tandis que les autres sont rejetées avec des arguments formulés à la lumière de quelques études antérieures (Petre Diaconu, Victor Spines, Petre Năsturel), ainsi que sur la foi des propres observations.

La seconde partie du travail s'attaque au problème de la localisation de Proslavica. En général, elle a été localisée dans la zone littorale ou bien sur le Danube. L'auteur partage l'opinion de ceux qui proposent l'identification de Proslavica avec l'ancien site de Prislava (= aujourd'hui Nufăr), Le principal argument est représenté par les données obtenues par les fouilles archéologiques menées par l'auteur à Nufăr-Ilgani, où l'on a documenté l'existence d'un établissement médiéval de grandes dimensions développé — sur un promontoire parfaitement défendu par

les eaux du Danube et par de solides remparts en pierre — entre la fin du Xe et le XIVe s.

La mention du site portuaire dans les cartes postérieures au XIVe siècle s'explique par le maintien de la nomenclature des anciennes cartes dans les cartes plus récentes. D'ailleurs, à l'exception du site de Pile de Păcuil lui Sove (= ? Vicina), de Silistre (= Dorostolon, Driatra) et d'Isacea (= Sacci), il n'y a sur le cours du Danube dans la Dobroudja aucun autre site présentant une continuité de vie du Xe jusqu' (au moins) au XVe s.

L'auteur considère comme un autre argument pour la localisation proposée l'information offerte par les actes de Kilia, où Brusavica est située « in territorio Pendarogni », à savoir dans la zone collinaire de Beştepe, où se trouve aussi le village Prislava-Nufăr.

Dans la dernière partie du travail l'auteur dresse un sommaire de la question concernant la localisation de la ville bulgare de Proslavul Mic (Petit Preslav), avec laquelle Proslavica a souvent été homologuée, tout en montrant que les discussions menées jusqu'à l'heure reposaient (comme il a été antérieurement démontré) sur une erreur de jugement, et pas sur des informations précises. En conclusion, Proslavica est un site danubien aux alentours du delta du fleuve et se dérobe à tout rapprochement avec Pereislavetz = Prethlavitzza = Preslavizza = Proslavul Mare (Grand Preslav), à savoir la capitale du premier tsarat bulgare aux IXe-Xe siècles, située au pied des Balkans.

UNELE PROBLEME DESPRE PROSLAVIȚA

(text la pagina 399/vol. 1)

SILVIA BARASCHI

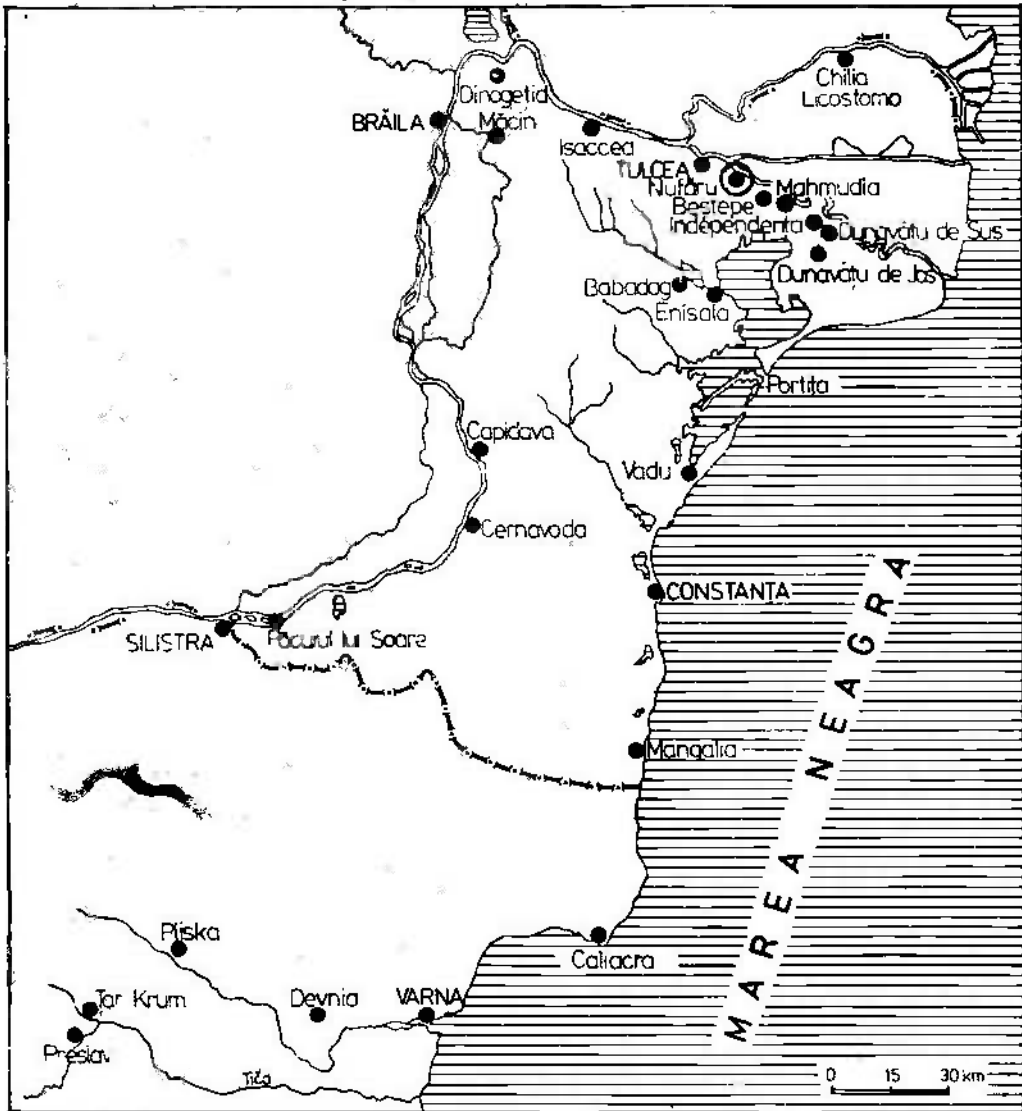

FIG. 1 HARTA DOBRODIEI ȘI A BULGARIEI DE NORD-EST CU LOCALITĂȚILE MENȚIONATE ÎN LUCRARE.

FIG. 1 LA CARTE DE LA DOBROUDJA ET DE LA BULGARIE DE NORD-EST AVEC LES LOCALITES MENTIONNEES DANS L'OUVRAGE.

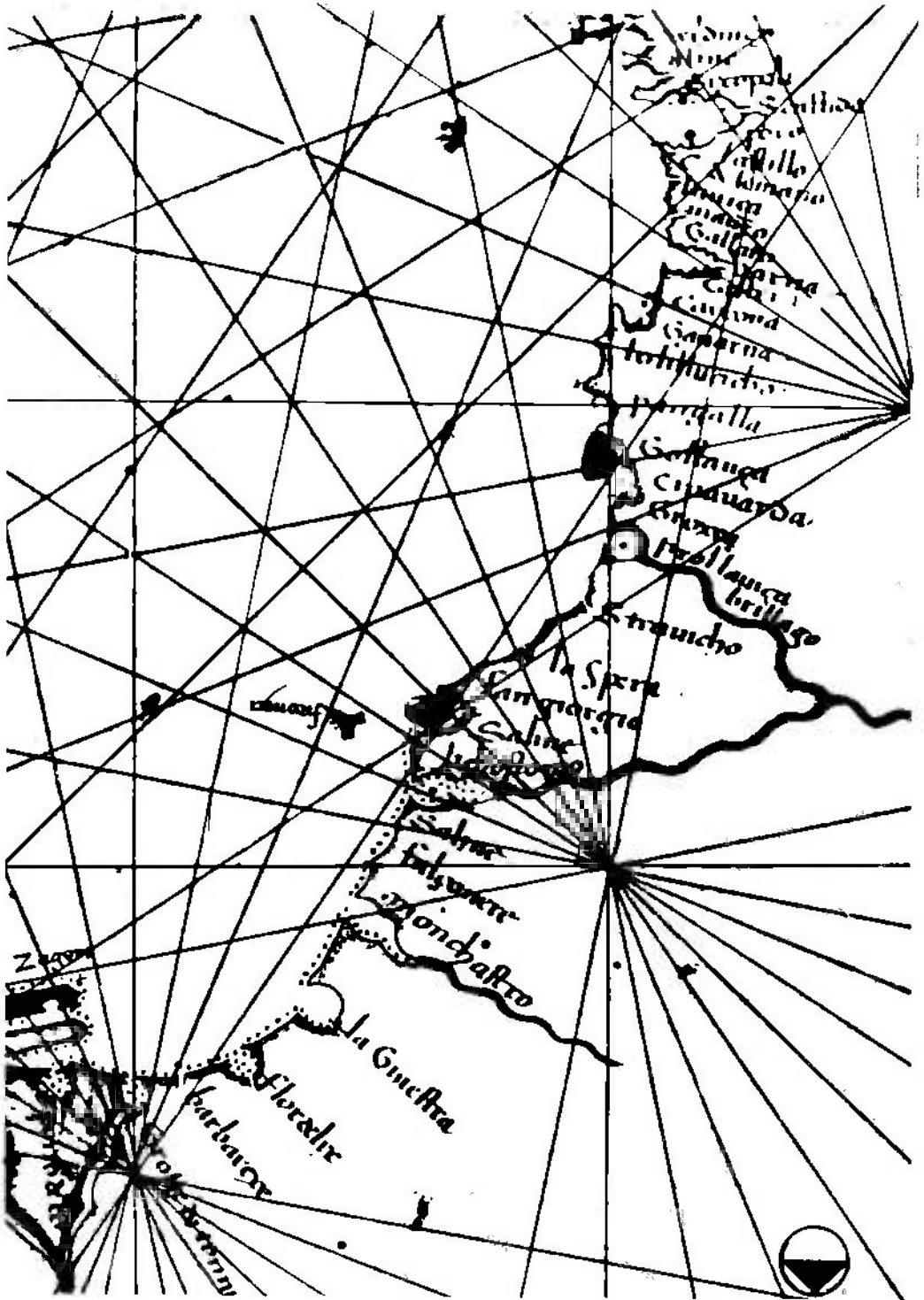

FIG. 2 FRAGMENTE DIN MAREA MĂRII NEGRE (ATLASUL LUI GRATIOSUS BENINCASA, 1480) CUPRINZÎND ȚĂRUL DOBROGEAN ȘI DELTA DUNĂRII.

FIG. 2 FRAGMENT DE LA CARTE DE LA MER NOIRE (L'ATLAS DE GRATIOSUS BENINCASA, 1480) AVEC LE LITORAL DE LA DOBROUGIA ET DE DELTA DU DANUBE.

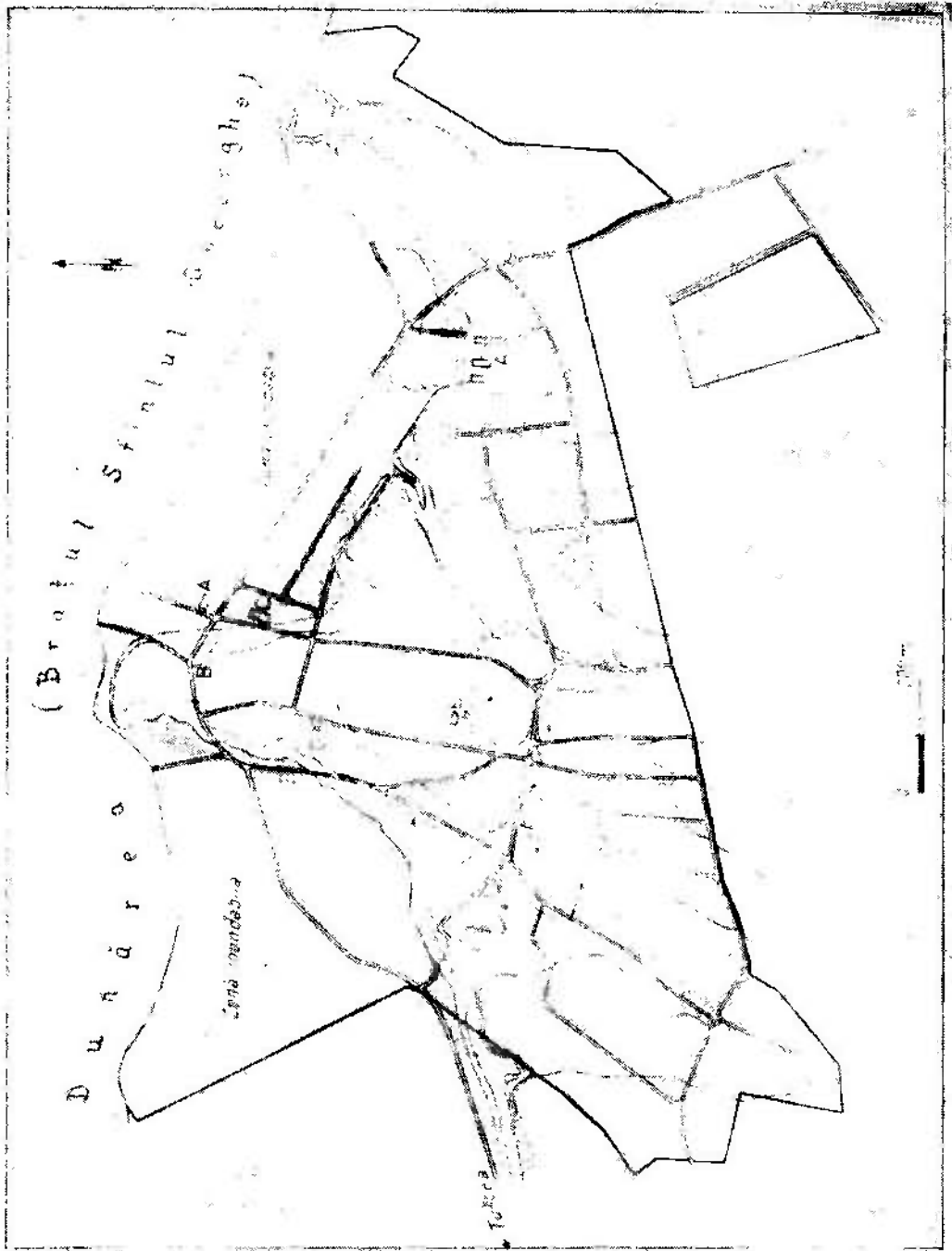

FIG. 3 PLANUL COMUNEI NUFĂRU (JUD. TULCEA) AVÎND CONTURAT ȚĂRMUL VECHI AL PROMONTORIULUI PE CARE S-A DEZVOLTAT AȘEZAREA MEDIIEVALĂ.

FIG. 3 LE PLAN DE LA VILLAGE DE NUFĂRU (DÉP. TULCEA) OU L'ON INDIQUE LE CONTUR DE L'ANCIENNE RIVE DU PROMONTOIRE SUR LEQUEL ÉTAIT SITUÉ L'HABITAT MÉDIEVAL.